

PREVENCE ŠIKANY NA ZŠ A PROGRAM PRIMÁRNÍ PREVENCE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor:	Monika Drnovcová
Katedra:	Katedra sociální pedagogiky
Vedoucí práce:	PhDr. Vladimír Mašát
Studijní program:	B 7508 Sociální a pastorační práce
Studijní obor:	Sociální a pastorační práce
Rok odevzdání:	2010

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto Bakalářskou práci s názvem Prevence šikany na ZŠ a program primární prevence napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.
2. Souhlasím s tím, aby byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 10.6.2010
Drnovcová

Monika

Thesis: The prevention of bullying at elementary school and the primary prevention program.

Anotace

Má Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí- teoretická a praktická část. Cílem teoretické části je popis šikany, vymezení základních pojmů – jako např. agresor, oběť, následky a důsledky šikanování, důvody šikany, právní hledisko a v neposlední řadě pomoc obětem šikanování. Ve své práci uvádím definice šikany dvou našich stěžejních autorů, kteří se touto problematikou zabývají: Michal Kolář, Pavel Říčan. Dále jsem také zařadila Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Cílem praktické části je představení programu primární prevence na ZŠ. V současné době jsou již tyto programy dobře známé a velké množství škol má o ně zájem. Představím zde samotný program primární prevence (KPPP), jeho využití na školách a nakonec i roli šikany v programu., také zde představím program realizovaný Městskou policií hl.města Prahy. Poslední částí praktické části je kazuistika „šikanované“ žákyně ZŠ.

Klíčová slova: šikana, oběť, agresor, primární prevence, škola, pomoc, chování.

Summary

My Bachelor work is divided into two part – theoretical and practical part. The theoretical part is a description of bullying, the fundamental concepts - such as the aggressor, the victim, the effects and consequences of bullying, legal aspects and ultimately help the victims of bullying. In my work I present definitions of bullying from two key authors who deal with this topic: PaedDr. Michal Kolář and Doc.PhDr. Pavel Říčan. Furthermore, I also included the guideline of the Ministry of Education, Youth and Sports to prevent and solve bullying among pupils in schools and school facilities. Aim of the practical part of the thesis is the presentation of the primary prevention program at elementary schools. Currently these programs are already well known and a large number of

schools is interested in them. I introduce here the program of primary prevention (KPPP), its use in schools and ultimately the role of bullying in the program. There will be also presented a program implemented by Prague City Police.

The last part of the practical part is a case report of a chosen child who went through "abuse" of his classmates.

Keywords: bully, victim, aggressor, primary prevention, help, school, behaviour.

Poděkování:

Ráda bych poděkovala panu PhDr. V. Mašátovi za podnětné připomínky a vedení této práce. Dále bych chtěla poděkovat Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně za poskytnutí informací k programu primární prevence.

OBSAH:

ÚVOD.....	1
1. Agresivita dětí obecně.....	2
2. Charakteristika šikany.....	3
2.1 Šikana z pohledu M. Koláře.....	3
2.2 Šikana z pohledu P. Říčana.....	6
2.3 Šikana podle MŠMT.....	8
3. Agresor a oběť.....	10
3.1 Agresor a oběť z pohledu M. Koláře.....	10
3.2 Agresor a oběť z pohledu P. Říčana.....	12
4. Součásti mechanismu šikanování.....	13
4.1 Agresorovy metody k získání moci.....	14
4.2 Tlak skupinových norem.....	14
5. Následky a důsledky šikanování u obětí.....	15
5.1 Oběti počátečních stádií šikanování.....	15
5.2 Oběti pokročilých stádií šikanování.....	16
5.3 Důsledky opakované dlouhodobé těžké šikany.....	17
6. Šikana a kyberšikana.....	17
7. Šikanování z hlediska práva.....	21
7.1 Pojem šikana, šikanování.....	21
7.2 Podmínky trestní postizitelnosti pachatelů šikany.....	22
7.3 Šikana – naplnění skutkové podstaty řady trestních činů.....	23
7.4 Trestní odpovědnost pachatelů šikany.....	23
7.4.1 Odpovědnost pachatelů mladších patnácti let.....	23
7.4.2 Odpovědnost rodičů a dalších subjektů.....	24
7.5 Trestní sazby pro pachatele šikany.....	24
8. Pomoc obětem šikanování.....	25
9. Předcházení šikaně + co může bránit efektivnímu řešení.....	28
10. Primární prevence – obecný popis programu.....	29
10.1 Primární prevence šikanování.....	29
11. (PŘEDSTAVENÍ PROGRAMU PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	30
12. Zásady k sestavení efektivního preventivního programu.....	33
12.1 Cíle můžeme rozdělit do několika rovin.....	34
12.2 Otázka výběru vhodné aktivity.....	34

13. Zásady efektivní práce s prožitkovými aktivitami.....	34
14. Sestavování programu primární prevence.....	36
___ 14. 1 Program primární prevence v KPPP je rozdělen do čtyř bloků.....	36
___ 14.2 Vztahy v kolektivu, prevence šikany.....	36
___ 14. 3 Struktura programu.....	37
15. Prevence šikany (program MP hl.m.Prahy).....	39
16. Kazuistika.....	44
ZÁVĚR.....	48

Úvod

Na základě práce s dostupnou literaturou a vycházejí z vlastní zkušenosti práce s dětmi a představením modelového pracoviště, chci popsat fenomén narůstajícího sociálně – patologického jevu, zvaného šikana, ukázat některé postupy jak s tímto fenoménem „bojovat“. V současné době šikana – šikanování je velmi aktuálním tématem, kterým se zabývají média, školy, zájmové kroužky, rodiče, i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a některé další vládní instituce.

Mezi nejčastěji kladené otázky k této souvislosti patří: Co se rozumí pod pojmem šikana-šikanování? Jak rozeznáme šikanu od běžné neshody nebo pokusu o legraci mezi spolužáky?

Cílem teoretické části této práce je popis šikany, vymezení základních pojmů – jako např. agresor, oběť, následky a důsledky šikanování, důvody šikany, právní hledisko a v neposlední řadě pomoc obětem šikanování. Ve své práci uvádím definice šikany dvou našich stěžejních autorů, kteří se touto problematikou zabývají: Michal Kolář, Pavel Řičan. Dále jsem také zařadila Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 24 246/2008-6).

Cílem praktické části je představení programu primární prevence na ZŠ. V současné době jsou již tyto programy dobře známé a velké množství škol má o ně zájem. I já jsem prošla výcvikem primární prevence a v minulosti jsem se podílela na realizaci tohoto programu. Představím zde samotný program primární prevence(KPPP), jeho využití na školách a nakonec i roli šikany v programu., také zde představím program realizovaný Městskou policií hl.města Prahy.

Poslední částí AP je kazuistika vybraného žáka, který si prošel „týráním“ svých spolužáků. Na této kazuistice bych ráda ukázala (špatné) chování některých dětí ke své spolužačce.

1. Agresivita dětí obecně

Agresivita je součástí lidské přirozenosti. Hraje velkou roli ve vývoji dítěte (roli stejně velkou jako láska). Vnitřní prudkost dodává dítěti motivaci a energii, které jsou nezbytné k sebepřekonávání. Úkolem výchovy není agresivitu zcela odstranit, ale usměrnit ji tak, aby bylo možné mobilizovat vynaloženou energii pro dosažení pozitivních cílů (nejen pro sebe, ale i pro ostatní).

U dítěte, kterému v dětství byla splněna všechna přání, si těžko zvyká na odmítnutí, a tím pádem reaguje agresivně.

Agresivita se v každém vývojovém stádiu člověka projevuje jinak. Nejhorším a „nejagresivnějším“ stádiem je jistě pubescence a adolescence.

„Tím, že budeme postupně rozšiřovat odpovědnost dítěte v jeho osobním, tělesném, citovém rodinném a kulturním životě, budeme-li chránit jeho zdraví a bezpečnost, jestliže mu nabídneme vhodnou činnost pro volný čas a optimalizujeme jeho školní vzdělávání, umožníme mu, aby své životní impulzy využilo pro komplexní rozvoj své osobnosti ku prospěch všech“.¹

Osobně si myslím, že agresivita dětí roste z důvodu nedostatečného se věnování dětem ze strany rodičů, ale i ze strany školy. Rodiče na své děti nemají čas, a proto mnoho žáků tráví čas u televize, videoher nebo jen tak „poflakováním se“ po ulicích města. V současné době děti nemají zájem ani o návštěvu nějakých zájmových kroužků, což si myslím, že také přispívá k narůstající brutalitě a drzosti mládeže. Nemají možnost se naučit nějaké toleranci a ohleduplnosti k ostatním lidem.

---

¹ Antier, E., 2004, str. 99

2. Charakteristika šikany

2.1 Šikana z pohledu M. Koláře²

Tento náš známý a respektovaný odborník na tyto otázky popisuje tento fenomén takto :

Šikana jako nemocné chování = jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka nebo spolužáky a používá k tomu manipulaci a agresi: (fyzická agrese a používání zbraní; slovní agrese a zastrašování zbraněmi; krádeže, ničení a manipulace s věcmi; násilné a manipulativní chování)

Šikanování jako závislost = vzájemná vazba mezi agresorem a obětí. Terén tohoto nesvobodného, nesymetrického vztahu je určen převažující lidskou strategií: skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého. Tento princip diktuje rozdělení žáků ve většině skupin na „silné“ a „slabé“. Mezi těmito skupinami vzniká oboustranná a překvapivě trvalá vazba.

Stupňování brutality agresora vede často k prolomení křehké obrany vůči psychické i fyzické bolesti. Dá se říci, že v oběti to zpravidla rozpoutává sebezničující síly, které jdou na ruku mučitel. Může dojít až k extrémní formě závislosti – identifikace s agresorem (oběť považuje mučitele za kamaráda a obdivuje ho).

---

² Kolář, M. Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.

Tabulka : Klasifikace typů šikany :

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věsí do smyčky, škrťí, kopou, fackují
Fyzické nepřímé aktivní	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničení věci
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů)
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách básních atd.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky atd.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho co udělali její trýznitelé.

Převzato: Kolář, M. Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001.

Šikana jako porucha vztahů ve třídě = tento pohled na šikanu lze chápat jako **onemocnění celé skupiny**. Šikanování není nikdy záležitostí pouze oběti a agresora. Proto bychom toto **onemocnění** mohli rozdělit do pěti stádií:

1. Zrod ostrakismu : Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy jedinec je neoblíbený a není uznáván. Ostatní členové skupiny ho odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, dělají si z něj legrácky, dokonce dochází i ke spřádání intrik proti němu. Tato situace se již stává počáteční podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace : a) V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, se ostrakizovaní žáci stávají jeho ventilem. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity.

b) V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své přirozenosti již od samého počátku používají násilí pro uspokojení svých potřeb.

3. Klíčový moment – vytvoření jádra : Jestliže se již od počátku nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím i začínající fyzické agresi, často se utvoří skupinka agresorů = úderné jádro. Tito agresori začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Oběťmi jsou žáci, kteří jsou v hierarchii třídy nejnižší, tedy ti „slabí“.

4. Většina přijímá normy agresorů : Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. Následkem toho dojde ve skupině k proměně. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě.

5. Totalita neboli dokonalá šikana : V tomto stádiu jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi nebo alespoň téměř všemi členy skupiny a dojde k nastolení totalitní ideologie šikanování, **tzv. stadia vykořisťování**. Jde o rozdělení žáků na dvě skupiny = otrokáře a otroky. Agresoři se označují za nadlidi, krále, kingy atd. a své oběti za podlidi, poddané, otroky atd. Otrokáři své oběti využívají ke všemu, co je jen možné (od materiálních hodnot po jejich tělo).

Otroci jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoli. Své utrpení řeší unikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, dokonce dochází ke zhroucení či k pokusům o sebevraždu.³

2.2 Šikana z pohledu P. Říčana⁴

Další náš uznávaný a respektovaný autor na tyto otázky popisuje fenomén šikany takto:

„Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd.“⁵

Pavel Říčan se ztotožňuje s definicí, se kterou v posledních letech pracují přední britští badatelé: Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti apod. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů. (přeložila PhDr. Pavla Picková)

---

³ Kolář, M. Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001

⁴ Kolář, M. Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001

⁵ Říčan, P., 1995, str. 25

Známky šikany :

A. Přímé známky šikany

- posměch, pokořující přezdívka dítěte, nadávky, ponižování, hrubé žerty. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je dítě konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ zranitelné.
- kritika dítěte, výtky na jeho osobu (pronášené zejména nepřátelským, pohrdavým tónem).
- příkazy, které dítě dostává od jiných dětí, zejména pronášené panovačným tónem.
- honění, šťouchání, strkání, kopání atd.
- rvačky, při nichž je jeden z účastníků zřetelně slabší a snaží se uniknout.

B. Nepřímé známky šikany

- dítě je o přestávkách často samo, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- dítě je nejisté, ustrašené, má-li promluvit nahlas před třídou
- dítě působí smutně až depresivně, nešťastně, má blízko k pláči
- zhoršuje se jeho školní prospěch
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné dítě mívá modřiny, škrábance nebo řezné rány, které dítě neumí uspokojivě vysvětlit.⁶

---

⁶ Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1. vyd. Praha: Portál, 1995

2.3 Šikana podle MŠMT

Výše uvedené názory a postoje jsou ilustrací názorů odborníků, školní instituce jsou vázány metodickými pokyny MŠMT, a proto stručně uvádím základní vymezení pojmů a doporučené postupy, které vyplývají z metodického pokynu MŠMT ⁷

Čl. 1

Charakteristika šikanování

„(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.

(2) Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Pocit bezpečí každého jedince a jeho začlenění do třídního kolektivu je základní podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu třídy a školy. Všechny školy a školská zařízení mají povinnost předcházet všem náznakům násilí a šikanování. Šikanování v jakékoli formě a podobě nesmí být pracovníky školy akceptováno. Samotní pedagogičtí pracovníci nesmí svým jednáním s některými žáky a

---

⁷ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 24 246/2008-6)

chováním vůči nim podněcovat zhoršování vztahů směřující k šikanování těchto žáků jejich spolužák

Čl. 2

Projevy šikanování

(1) Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu. Mezi základní formy šikany patří:

- Verbální šikana, přímá a nepřímá – psychická šikana (součástí je i kyberšikana, děje se pomocí ICT technologií).
- Fyzická šikana, přímá a nepřímá (patří sem i krádeže a ničení majetku oběti).
- Smíšená šikana, kombinace verbální a fyzické šikany (násilné a manipulativní příkazy apod.).

(2) Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech může nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady šikanování jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3

Odpovědnost školy

(1) Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu musí pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předcházet, jeho projevy neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění (dále jen trestných činů) vydírání (§ 235), omezování osobní svobody (§ 213), útisku (§ 237), ublížení na zdraví (§ 221-224), loupeže (§ 234), násilí proti skupině obyvatelů a proti

jednotlivci (zvláště § 197a), poškozování cizí věci (§ 257), znásilnění (§ 241), kuplířství (§ 204) apod.

(3) Pedagogický pracovník, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekažení trestného činu (§168, 167 trestního zákona). V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřívání (§ 166 tr. zákona) či schvalování trestného činu (§165 tr. zákona), v krajním případě i podněcování (§ 164 tr. zákona). Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu (§ 10 tr. zákona) může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.“⁸

3. Agresor a oběť

3.1 Agresor a oběť z pohledu M. Koláře⁹

Kdo začíná šikanovat Agresoři, jsou vždy ti „silní“, alespoň v dané skupinové konstelaci. To znamená, že agresory jsou žáci, kteří umí skrývat svůj strach (i před sebou) a zneužívat strachu druhých. Tito jedinci jsou vybaveni jak psychickou, tak i fyzickou silou.

U agresorů se dá zaregistrovat nápadná, i když nereflektovaná krutost a silná touha po moci. Tyto dva motivy lze považovat za hlavní hnací motor konání agresorů. Existují však i další motivy, které vedou k agresivitě. Např. motiv upoutání pozornosti, zabíjení nudy, vykonat něco velkého, žárlivosti a mnoho dalších.

Agresory šikany lze rozdělit na tři typy

1. Hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy.

---

⁸ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 24 246/2008-6)

⁹ Kolář, M. Bolest šikanování. 1. vyd. Praha: Portál, 2001

Vnější forma šikanování : šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních

2. Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtění, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním životě.

Vnější forma šikanování : násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

3. „Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování: šikanu pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha zdůraznit humorné a zábavné stránky.

Kdo bývá šikanován Jak vypadá oběť šikany, je poněkud obtížnější než charakteristika samotného agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou menší oběť a její kritéria jsou různorodá. Výběr oběti může být konkrétní, ale i nahodilý. Dá se říci, že obětí se může stát kterékoliv dítě.

Přesto ve školních skupinách existují tzv. typické oběti. Jde o „nejslabší ze slabých“. To znamená, že neumějí skrývat strach a využívat strachu jiných. Největším problémem šikanovaných obětí je jejich viditelná bojácnost a zranitelnost, které agresori využívají.

Oběti bývají často nějakým způsobem oslabené (v širším slova smyslu mívají tělesný nebo psychický handicap nebo se liší od skupinové normy a jsou v menšině).

Z tělesných handicapů to často bývá – malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost nebo nějaká viditelná mimořádnost ve vzhledu žáka.

Do psychického znevýhodnění můžeme zařadit – specifické poruchy učení, opožděný duševní vývoj, hyperaktivita s poruchou pozornosti.

Oslabení, pro která se dítě stává obětí agresora, je celá řada. Může se jednat o depresivní stav, nízký socioekonomický status rodičů nebo vyčerpání po dlouhé nemoci.

Zvláštní skupinou jsou oběti, které jsou šikanováni pro svou odlišnost od skupinové normy. Tato odlišnost může být ve směru pozitivním i negativním.

Dalším důvodem může být snaha žáků vzorně plnit požadavky a normy učitelů, proto bývají označováni za „šprty a podlejšače“.

Jinou možností je rasová odlišnost (např. Rom, černoch), nebo dokonce i odlišnost náboženská.

Typologie obětí

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem
2. oběti „silné“ a nahodilé (vzpurná oběť)
3. oběti „deviantní“ a nekonformní
4. šikanovaní žáci s životním scénářem obětí (typická oběť)¹¹

3.2 Agresor a oběť z pohledu P. Říčana¹²

Agresor

Pokud jde o fyzickou stránku, není těžké uhodnout, že většinou jde o tělesně zdatné jedince, silné, obratné. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyjádřit nedostatek fyzické(tělesné) síly. Agresor může pro svůj záměr získat skupinu, proti jejíž převaze je oběť bezmocná nebo dokonce může šikanu vymyslet a zorganizovat, aniž on sám by se obětí dotkl.

Šikany se většinou dopouštějí sebejistí, neúzkostní chlapci a děvčata. Pro šikanující děti je typická touha dominovat, ovládat druhé a bezohledně se prosazovat. Ublížovat slabším je pro ně radostí.

---

¹¹ Kolář, M. Bolest šikanování. 1. vyd. Praha: Portál, 2001

¹² Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1.vyd. Praha: Portál, 1995

Oběť

Nejdůležitějším zjištěním je, že obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Nejčastěji se však obětí stávají děti s nějakým typem handicapu, viditelná odlišnost nebo nápadnost ve zjevu. Pohrdání skupiny také může postihnout dítě ze sociálně slabé rodiny nebo z důvodu rasové odlišnosti.

Pokud jde o psychické vlastnosti, typická oběť bývá tichá, citlivá a plachá. Má nízké sebevědomí, považuje se za hloupou a nezajímavou pro ostatní, submisivně se podřizuje.

Já osobně bych se více identifikovala s charakteristikou a rozdělením šikany-šikanování s Michalem Kolářem. Je vidět, že opravdu vychází z vlastních zkušeností, a že v této oblasti je velkým odborníkem. Líbí se mi u něj, že vše důkladně popisuje a vším se zaobírá do hloubky. Pavel Říčan spíše vychází z obecně známých faktů a často se odvolává na přední britské badatele.

4. Součásti mechanismu šikanování

„Mechanismus proměny zdravé, neinfikované skupiny ve skupinu nemocnou, proměny normálního slušného žáka v brutálního agresora, proměny pohodově se vyvíjejícího žáka ve zlomeného, na agresorovi závislého člověka je velmi složitý a při nezasvěceném pohledu nepochopitelný proces“.¹³

Zde si asi každý z nás položí otázku : „Jaké síly zde působí ?“ Odborníci jim souhrnně říkají **skupinová dynamika** (skupina výrazně ovlivňuje chování jednotlivce). Lze říci, že jde o síly, které vznikají ve vztazích mezi žáky v jejich skupinovém životě. V tomto smyslu je skupinová dynamika přítomna v každé skupině.

Agresoři mívají metody, kterými se snaží získat moc nad ostatními členy skupiny.

---

¹³ Kolář, M., 1997, str. 41

4.1 Agresorovy metody k získání moci

1. Vymývání mozku (brainwashing) : Hlavním nástrojem agresorů ke zlomení a podřízení spolužáka je fyzické násilí a vyhrožování týráním. Oběti jsou vystaveny systematickému násilí, které s sebou nese následky (poruchy spánku, psychosomatické potíže). Systematické násilí u oběti vede k rozpadu její původní identity a nastolení identity nové – alternativní(zcela poplatné vůdcům šikanování).

2. Psychická manipulace, nabývající až formy hypnózy : Agresor na pohled nenásilně přesvědčuje, manipulativně řídí spolužáky k nesvobodným rozhodnutím. Žáci považováni za kořist si nechávají odejmout svobodnou volbu rozhodování, aniž by si toho byli vědomi. **Jsou manipulováni.**

Vytváří se bludný kruh, jelikož následkem manipulace je paralyzování samostatného myšlení, prohlubování závislosti a v neposlední řadě upevňování souhlasu s agresory a jejich podpora. Agresoři jsou svou narůstající mocí opojeni a touží po stále větší kontrole obětí.

Oběti bezděčně spolupracují se svými manipulátory a jsou citlivě napojeni na plnění jejich přání.

Dosti běžnou kombinací vymývání mozku + psychická manipulace je hra dvou agresorů na „hodného a zlého“. Jeden systematicky týrá oběť a druhý se jí zastává (oba se při tom výborně baví).

Vystupňovaná nerovnoprávná manipulativní komunikace někdy nabývá až charakter hypnózy. Při stále stoupající závislosti a narůstajícím strachu oběti, roste i její sugestibilita. Příkazy se jakoby dějí v rámci hypnotického raportu.

4.2 Tlak skupinových norem

Skupinové normy šikanování neboli soubor nepsaných pravidel vymezující práva otrokářů a povinnosti otroků se stávají závaznými a jejich nedodržování se trestá (od výrazného nesouhlasu až po násilné fyzické přinucení).

„Tlaku skupinových norem šikanování vychází vstříc tendence člověka k závislému, nesvobodnému jednání“. (Kolář, M. , 1997, str.46). Hovoříme zde o **konformitě**. Podstata konformity spočívá v tom, že jedinec se podrobí nátlaku skupiny. Dochází k tomu, že vzniká konflikt mezi silami jednotlivce a mezi nátlakem skupiny.¹⁴

Na základě prostudované literatury obou autorů bych osobně řekla, že Kolář vychází ze své dlouhodobé aktivní praxe na školách (dalo by se říci, že je praktik). Oproti tomu, Říčan vychází spíše s teoretických poznatků, proto bych ho spíše označila za „teoretika“, ale samozřejmě v dobrém slova smyslu. Oba se významně, každý svým dílem, podílí na prevenci a terapii šikany v rámci ČR.

5. Následky a důsledky šikanování u obětí

Závažnost poškození jedince závisí na tom, jaké míry destruktivní síly šikanování dosáhlo a zda bylo dlouhodobé či krátkodobé. Důležitá je i míra obranyschopnosti šikanovaného žáka.

5.1 Oběti počátečních stádií šikanování

Není pravda, že zárodečné a rané podoby šikanování nemohou mít vážnější důsledky. Účinky jsou sice nenápadnější, ale o to zákeřnější. Potřeby mírně šikanovaných a ostrakizovaných žáků jsou ve škole často dlouhodobě a někdy i trvale frustrovány. Takový žák se ve škole necítí dobře a jeho vztah ke škole bývá negativní. Šikanování je nutné chápat jako těžkou psychickou deprivaci.

Vystavení trvalému bolestivému emočnímu tlaku a tzv. subtilnímu násilí

---

¹⁴ Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1.vyd. Praha: Portál, 1997

(nadávání, ponižování, izolace.....) pozvolna narušuje osobnostní vývoj oběti. Nakonec dochází k vyčerpání nervové soustavy a objeví se psychosomatické potíže nebo neuróza.

Šikanování obětí způsobuje zjevné poruchy v sociální a osobnostní adaptaci. Často se u nich vyskytuje – nepozornost, zhoršení prospěchu, únik do nemoci, neomluvené absence, nejistota, strach atd.

Jen výjimečně se stane, že vyčerpaná a ustrašená oběť se postaví na odpor svému trýzniteli.

5.2 Oběti pokročilých stádií šikanování

U obětí pokročilého stupně šikanování jsou následky velmi závažné, mohou mít až celoživotní charakter (v nejhorších případech oběť situaci řeší sebevraždou).

Při dlouhodobějším brutálním šikanováním se oběť často zhroutlí a vypukne u ní skutečný strach ze zabití, strach o život. Oběti trpí poruchami spánku, nočními můrami a samozřejmě i psychosomatickými potížemi. V mnoha případech se stává, že oběti se zhroutlí a nejsou schopni dále pokračovat ve studiu (ani při přechodu na jinou školu) a musejí se dlouhodobě léčit.

Někdy se může zdát, že se oběť rychle zotavila, ale opak je pravdou. I když zmizí tělesná poranění, tak duševní poranění jsou hluboká a zacelení je jen povrchní. Stačí větší zátěž v meziosobní oblasti a ihned se projeví zraněná osobnost bývalé oběti.

Oběti pokročilého šikanování mívají tendenci ode všeho uniknout, všeho se vzdát a ukrýt se. Oběti o svém utrpení nerady mluví, proto je velmi těžké dozvědět se, co se jim vlastně stalo. Potřebují okamžitou pomoc, ale je velmi těžké přimět je ke spolupráci.

Následky nejbrutálnějších šikan jsou – depresivní stavy, sebedestruktivita, narušený vývoj osobnosti a poruchy přizpůsobivosti.

5.3 Důsledky opakované dlouhodobé těžké šikany

Důsledky opakované dlouhodobé šikany s kriminálními znaky jsou podobné důsledkům posttraumatické stresové poruchy. Těžká šikana pro oběti znamená opakované, nekontrolované mučivé znovuprožívání událostí, které prožily. Oběti se soustavně vyhýbají podnětům, které jsou s traumatem spjaty. Zoufale se snaží vzdorovat myšlenkám a pocitům spojeným s událostmi, které při šikanování probíhaly. Snaží se vyhnout všem činnostem nebo situacím, které na ně probouzejí vzpomínku.

Oběti mají pocit, že jsou bez budoucnosti. Přetrvávají příznaky nadměrné bdělosti, které předtím nebyly. Projevují se poruchami spánku, podrážděností, úlekovými reakcemi na nečekaný podnět, poruchami pozornosti, různě těžkými vegetativními reakcemi (bušení srdce, pocení) na podněty, které šikanování symbolizují nebo představují.

6. Šikana a kyberšikana

Tuto kapitolu jsem zde zařadila, protože si myslím, že je velmi důležité vědět, že oběti vždy nemusí být osoba, která je v přímém kontaktu s agresorem. Moderní doba agresorům dává možnost skryté a anonymní šikany, prostřednictvím internetu, mobilních telefonů a dalších „vymožeností dnešní doby“.

Rozdíl mezi šikanou a kyberšikanou

Co je šikana?

- jakékoliv chování, jehož záměrem je opakovaně ubližovat, ohrožovat, nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu lidí,
- zahrnuje jak fyzický útok v podobě bití, poškozování věcí, tak i útok slovní v podobě vydírání, nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování,

- většina případů šikany mezi dětmi se odehrává ve škole, na cestě do školy nebo ze školy, případně v okolí bydliště.

Kyberšikana?

Už ze samotného názvu kyberšikana je zřejmé, že se jedná o specifický druh šikany. Na rozdíl od klasické šikany tváří v tvář, nabízí kyberšikana agresorům nejenom jiné nástroje ubližování, ale specifika virtuální reality obměňují charakter celého procesu šikanování, včetně rolí agresora a oběti.

Kyberšikana může mít různé podoby:

- zasílání výhrůžných a krutých emailů a SMS zpráv, výhrůžné telefonáty, obtěžování přes chat
- vytváření webových stránek, které různými způsoby (verbálně, graficky, zvukově...) oběť šikany uráží a zesměšňují
- posílání obrázků, fotografií a video nahrávek spolužákům online – kde je oběť zesměšňována a karikována
- vyvěšení pornografických fotografií s tváří oběti na internetu
- případy, kdy agresori získají hesla a identifikační údaje oběti a pod jeho/jejím jménem zasílají ostatním vulgární, obtěžující zprávy, fotografie, videa
- fotografování, nahrávání oběti, kdy jsou pořízené záběry posílány ostatním spolužákům¹⁵

Kyberšikanu (cyberbullying) definujeme jako zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy. Je to tedy jedna z forem šikany. Problémem však je, že děti a mladí lidé za těmito projevy šikany vůbec nemusí vidět. A protože nepoznají, že se jedná o šikanu, neví, jak se s ní vypořádat.¹⁶

¹⁵ <http://proti-sikane.saferinternet.cz/sikana-a-kybersikana> , staženo 13.5.2010

¹⁶ <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/> , staženo 13.5.2010

Kyberšikana a tradiční šikana mají jednu věc společnou. Jejich cílem je někomu ublížit nebo ubližovat – ať fyzicky či psychicky. Kyberšikana v mnoha případech dokonce začíná jako tradiční šikana. Moderní technologie (internet, mobilní technologie) nám umožňují pohybovat se ve virtuálním světě, který se liší od reálného světa. Tak, jako se liší virtuální svět od světa reálného, liší se kyberšikana od tradiční šikany. Ve virtuálním světě mohou být lidé anonymní, mohou komunikovat, aniž by byli zatíženi společenskými rolemi, svými fyzickými nedostatky, psychickými bloky plynoucími z osobního kontaktu s lidmi, mohou vzájemně komunikovat, i když nejsou fyzicky přítomni, a pokud s někým v kontaktu být nechtějí, mohou komunikaci snadno ukončit.

specifické znaky kyberšikany, kterými se vymezuje oproti tradiční šikaně:

A. Útočníci jsou anonymní

Ve virtuálním prostředí většinou útočníci vystupují pod přezdívkou (nickem), používají pro oběť neznámou e-mailovou adresu, telefonní číslo atd. Oběť tak má jen malou šanci přijít na to, kdo na ni útočí. Anonymita útočníka má bohužel pro oběť ještě mnoho dalších nepříjemných aspektů, např. to, že pocit nepolapitelnosti posiluje agresorovu odvahu zkoušet drsnější metody a formy útoků a potažmo vůbec útoky podnikat. Anonymita však může být často zdánlivá, protože totožnost útočníků lze v některých případech s využitím vhodné technologie odhalit. Přesto bývá obecně velmi obtížné útočníka vystopovat a vzhledem k tomu, že mnohé z projevů kyberšikany český právní systém nijak neřeší, nemůže vždy oběť počítat s pomocí výkonných orgánů jako je policie.

B. Mění se profil útočníků a profil obětí

Ve virtuálním světě nezáleží na věku, pohlaví, síle, postavení v sociální skupině ani úspěšnosti útočníka nebo oběti ve společnosti. Původcem kyberšikany může být každý, kdo má potřebné znalosti informačních a komunikačních technologií, tedy i fyzicky slabý jedinec.

Výzkumy ukazují, že útočníci tráví více času na internetu, a to bez dohledu rodičů, kteří se příliš nezajímají o to, k čemu internet jejich děti používají. Útočníky bývají častěji chlapeci než dívky s dobrým sociálním statutem. Pachatelé kyberšikany jsou také obvykle původci tradičního šikanování, (kyberútočníci bývají často také sami oběťmi kyberšikany nebo jejichmi pozorovateli).

C. Mění se místo a čas útoku

Zatímco u tradiční šikany lze předpokládat, kdy a kde k útoku dojde (např. ve škole, na hřišti), s kyberšikanou se můžeme setkat kdykoliv a kdekoliv. Obětí útoku se můžeme stát vždy, když budeme připojeni k internetu nebo když budeme mít u sebe svůj mobilní telefon. V takovém případě se před kyberútokem nemáme kam schovat.

D. Ve virtuálním prostředí se lidé chovají jinak než ve skutečném světě

Mohou udávat jiný věk, jiné pohlaví, jiné povolání, a záměrně tak manipulovat s těmi, se kterými komunikují. Ve virtuálním světě se někteří lidé chovají méně opatrně než v reálném světě. Někdy zkoušejí to, co by se v reálném světě báli udělat (např. útočit na jiné osoby, vyhrožovat jim nebo je vydírat), protože je menší šance na jejich dopadení. Nevidí, jaký dopad má jejich chování na oběti. Ve virtuálním světě je velmi jednoduché se s někým se seznámit, komunikovat s ním tak dlouho, jak chci a o čem chci, a v případě problémů komunikaci bez následků ukončit. Ve skutečném světě to tak jednoduše nefunguje, vše je otázkou kompromisů.

E. Při šíření kyberšikany pomáhá útočníkovi publikum

Prostředky kyberšikany (zprávy a pořízené záznamy) se dají velmi jednoduše rozesílat dál. Kyberšikana tedy může mít velmi početné publikum. Útočník nemusí oběť napadat opakovaně, stačí, když citlivé zprávy nebo nahrávky publikuje na internetu a o jejich šíření se pak postarají jiní.

F. Dopady kyberšikany na oběť není snadné rozpoznat

Kyberšikana je většinou spojená s psychickým týráním obětí, které není snadné poznat (na rozdíl od modřin, jež mohou doprovázet fyzickou šikanu). Oběti kyberšikany jsou často uzavřené do sebe a nekomunikují o problémech s okolím. Důvodů pro takové chování může být více (strach, stud, rodiče nerozumí počítačům, dítě nepozná, že jde o projevy psychického šikanování apod.). Na řešení svých problémů tak zůstávají často sami, což může vést k tomu, že situaci nezvládnou.

G. Kyberšikana může být způsobena i neúmyslně

Kyberšikana může být výsledkem toho, že špatně odhadneme situaci nebo reakci daného člověka. Náš žert tak může způsobit bolest druhému člověku.

Případů kyberšikany stále přibývá a její dopady jsou stále horší a horší. Mnoho případů kyberšikany končí i sebevraždou oběti.¹⁷

7. Šikanování z hlediska práva

7.1 Pojem šikana, šikanování

S pojmem šikana, šikanování se v právní praxi setkáváme poměrně často. Platná právní úprava pojem šikana nebo šikanování nepoužívá. V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro **úmyslné jednání, které je namířené proti jinému subjektu, a které útočí na jeho lidskou důstojnost**. Z hlediska výkladu pojmu není důležité, jestli k němu dochází slovními útoky či fyzickým násilím nebo hrozbou násilí. Samotné jednání spočívá buď v bezprostředním konáním pachatele, anebo naopak v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží.

---

¹⁷ <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/> , staženo 13.5.2010

7. 2 Podmínky trestní postižitelnosti pachatelů šikany

Z trestního hlediska je možno šikanu postihnout, jsou-li splněny dvě podmínky trestní zodpovědnosti (**tj. zda je naplněna materiální a formální stránka**).

Materiální stránka trestného činu spočívá v tom, že se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně.

Stránka formální spočívá v úmyslu pachatele takového jednání se dopustit, a že míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně.

Z hlediska materiální podmínky je nutné, aby pachatelovo jednání bylo **zařaditelné pod skutkovou podstatu některého trestního činu**. Nelze-li skutek pod nějakou skutkovou podstatu zařadit, nemůže se tedy jednat o trestný čin.

U trestných činů, jejichž podstatou byla šikana, lze tudíž předpokládat, že právě s ohledem na stále se rozšiřující případy podobných jednání, bude skutek jako trestný čin považován.

Na tuto problematiku je také třeba pohlížet z hlediska ustanovení trestního zákona. Trestní právo totiž rozlišuje mezi úmyslem přímým a nepřímým.

Úmysl přímý – pachatel **věděl**, že se svým jednáním trestného činu dopouští a tento trestný čin spáchat **chtěl**.

Úmysl nepřímý – pachatel **věděl**, že může svým jednáním spáchat trestní čin, ale **bylo mu to jedno**.

7.3 Šikana – naplnění skutkové podstaty řady trestních činů

Šikana nejčastěji bývá postihována podle ustanovení trestního zákona, neboť v souvislosti s ní nejčastěji dochází k páčání trestních činů proti **svobodě a lidské důstojnosti**.

Nejčastějším případem je trestný čin **omezování osobní svobody, vydírání, vzbuzení důvodné obavy**, ale také trestní čin **loupeže**.

Sexuální formy šikany mohou být kvalifikovány jako trestný čin **znásilnění, pohlavního zneužívání nebo kuplířství**.

Šikana se také může projevit na zdravotním stavu oběti, jedná se o trestný čin **ublížení na zdraví**.

7.4 Trestní odpovědnost pachatelů šikany

K tomu, aby byl pachatel postižen, je potřeba, aby dosáhl určitého věku. Za mladistvého se považuje osoba starší 15 let, dospělost z hlediska trestné odpovědnosti nastává dosažením 18. roku věku. Trestní odpovědnosti zbavuje pouze duševní porucha, která v době spáchání trestného činu zapříčinila, že pachatel nemohl rozpoznat nebezpečnost trestného činu pro společnost nebo nemohl ovládat své jednání. Trestní odpovědnosti naopak nezabavuje předchozí požití alkoholických nebo jiných návykových látek, pokud se do tohoto stavu pachatel sám přivedl.

7.4.1 Odpovědnost pachatelů mladších patnácti let

Pro posuzování trestní odpovědnosti je důležité posoudit, jaká rozumová a mravní vyspělost dětí v konkrétním věku.

I v případě, že se jedná o děti mladší 15 let, lze proti těmto dětem zakročit. Samozřejmě se nejedná o sankce ve smyslu trestního nebo

přestupkového práva, ale i umístění dítěte do ústavu může být dostatečnou hrozbou a sankcí za jejich jednání. Je proto na školských zařízeních, aby sledovala chování dětí, za které nesou i právní odpovědnost, a v případě, že hrozí nějaké nebezpečí, by z toho měla vyvozovat důsledky. Jestliže by nepomohly pohovory s rodiči, přibrání odborného pedagogicko-psychologického pracovníka, měl by být podán návrh na stanovení dohledu nad chováním dítěte. Pokud by ani ten nepomohl, mělo by takové dítě být umístěno v ústavu.

7. 4. 2 Odpovědnost rodičů a dalších subjektů

Ani rodiče pachatele šikanování nemusejí být zcela beztrestní. Trestní zákon stanoví odpovědnost rodičů, kteří **zanedbávají výchovu** svého potomka.

Dochází-li k šikanování dětí při vyučování, nese plnou odpovědnost za vzniklou újmu školské zařízení.

Škoda, která může dítěti šikanováním vzniknout, může mít nejrůznější charakter. Na školské zařízení proto může rodič či zákonný zástupce šikanovaného dítěte požadovat náhradu škody (a to jak na škody na věcech, tak i na zdraví).

7. 5 Trestní sazby pro pachatele šikany

Jednotlivá ustanovení trestního zákona obsahují řadu skutkových podstat trestných činů, ale i tzv. sazbu (druh a výše trestu). V případě mladistvých, lze uložit pouze některé druhy trestu : trest **odnětí svobody**, trest **obecně prospěšných prací**, **propadnutí věci**, **vyhoštění**, a je-li výdělečně činný, tak i **peněžitý trest**.

Trestní sazba odnětí svobody u mladistvých se snižuje na polovinu, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. V případě, že mladiství spáchal trestný čin, za který zákon umožňuje

uložit výjimečný trest, může mu soud uložit trest odnětí svobody na pět až deset let.¹⁸

8. Pomoc obětem šikanování

Základní otázka zní : CO MÁM(E) DĚLAT?

Důležité je, kdo pomoc vykonává, jestli rodič, učitel či někdo jiný. Zde uvádím nejčastěji doporučovaný postup pro pedagoga.¹⁹

A. První kroky pomoci

Dříve než začneme vyšetřovat, co se vlastně stalo, musíme zvládnout několik věcí. Týká se nás samých, oběti a zvláštní organizace.

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti

- člověk, který se stane náhodným svědkem brutálního násilí, má šok. Vidět na vlastní oči, jak běsnící skupina žáků kope do svíjejího spolužáka, vede k alarmování nejsilnějších obranných reakcí, které máme (např. chaos a únik, regrese, popření, bagatelizace, obviňování oběti, agrese, sevření strachem atd.)

2. Zalarmování pedagogů na poschodí a domluva o spolupráci při vyšetřování

- předpokládá se, že koordinátorem vyšetřování bude výchovný poradce, který by měl být specialistou školy na první pomoc při šikaně

3. Zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi

- nejjednodušší způsob, jak zabránit domluvení agresorů a ovlivnění svědků, je zajistit hlídání celé třídy, ve které k šikanování došlo. Pověřený učitel nedovolí žákům komunikovat mezi sebou a tím zabrání ovlivňování.

---

¹⁸ Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1.vyd. Praha: Portál, 1997

¹⁹ Prevence šikanování na školách, Sborník příspěvků. Praha: IPPP, 1998

4. Pokračující pomoc a podpora oběti

- v případě závažnějšího zranění žáka okamžitě zavoláme záchranku. Potom, co nejdříve informujeme rodiče oběti.
- neprojevuje-li žák známky zranění, poskytneme mu podpůrnou pomoc (snažíme se utišit jeho panickou hrůzu ze zabití a pokoušíme se mu navodit pocit bezpečí a ochrany). Pro jistotu vždy zabezpečíme posouzení zdravotního stavu lékařem. Poté zprostředkujeme psychoterapeutickou pomoc.

5. Nahlášení policii

- důležitou věcí, a to hned od počátku, je nahlášení brutálního činu policii (jde o oznámení trestného činu).

B. Vyšetřování

1. Rozhovor s obětí a informátory

- rozhovor s obětí děláme pouze v případě, umožňuje-li to její zdravotní stav. S informátorem, s náhodným svědkem mluvíme systematicky. Důležité také mohou být informace od ostatních pedagogů, kteří ve třídě učí.

2. Nalezení vhodných svědků

- důležitou hodnotu mají odpovědi na otázky typu : jak svědkové spolupracují, jak se vyjadřují o „lynčování“, jak se stavějí k oběti a jak k podezřelým agresorům atd.

3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky

- postupně mluvíme se všemi žáky, agresory se snažíme nechat nakonec. Nápadné nesrovnalosti řešíme konfrontací (mezi oběťmi nebo mezi slabými články skupiny). Zásadně se vyvarujeme ujasňování rozporů mezi agresory a oběťmi.

4. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

- musíme si uvědomit, že právě oni nejúporněji lžou a dokáží nás nasměrovat na falešnou stopu.

C. Léčba

Po dokončení vyšetřování následuje léčba. U pokročilých stádií šikanování dochází k bodu zlomu (normy šikanování přijme většina členů skupiny).

Léčba je obtížná a často dojde k rozbití původní skupiny. Vždy je nutné jádro agresorů vyloučit ze skupiny. Někdy je potřeba rozdělit i zbytek třídy a sloučit s jinou třídou. Úkolem je vytvoření pozitivních vztahů ve třídě.

S ohledem na nepřipravenost pedagogů na celkovou léčbu, by bylo lepší realizovat nápravu prostřednictvím **metody vnějšího nátlaku** (podle M. Kolář).

Metoda vnějšího nátlaku = jejím cílem je udělat rázně přítrž agresí, zastavit šikanu, ochránit skupinu a obnovit dodržování společenských norem, bez ohledu na potřeby jednotlivců. Aby byla účinná, je při ní třeba podle dr. Koláře dodržovat tři základní kroky:

1. Individuální nebo komisionální pohovor s agresory a jejich rodiči
2. Výsledky šetření (včetně potrestání agresorů) oznámit před celou třídou
3. Ochrana obětí²⁰

---

²⁰ Prevence šikanování na školách, Sborník příspěvků. Praha: IPPP, 1998

9. Předcházení šikaně + co může bránit efektivnímu řešení

Opatření k prevenci a řešení šikanování existuje celá řada. Jednotlivá opatření se mezi sebou liší jak šířkou záběru, tak principy, na kterých jsou založeny. Jelikož šikanu najdeme na každé škole, nevystačíme si pouze s prevencí (důležité je jak opatření prevence, tak i opatření represe). Dobře cílená a realizovaná represe, může zároveň fungovat jako nejlepší prevence. Obecně ovšem platí, že je lépe šikaně předcházet, než ji odstraňovat.

K účinné prevenci a k efektivnímu řešení šikany je zapotřebí určitých příznivých podmínek a okolností. Základním požadavkem je, aby zde byla snaha řešit problém šikany ze strany vedení školy, učitelů, rodičů, ministerstva školství a dalších institucí, které mají s touto problematikou něco společného.

Ovšem, stále existuje mnoho faktorů, které brání efektivnímu řešení šikanování (např. škola zapírá šikanu na své škole – zatloukání agresorů, nevyjádření podpory obětem + nespolupráce s rodinou oběti). Podobných faktorů, které tvoří začarovaný kruh, který komplikuje řešení šikanování, existuje celá řada.²¹

---

²¹ Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003

PRAKTICKÁ ČÁST :

10. Primární prevence – obecný popis programu

Prevence = je latinského původu a znamená opatření učiněná předem, včasnou obranu nebo ochranu. Koncem 50. let se prevence rozdělila na **primární a sekundární**. Cílem primární prevence je předcházet nemoci, než vznikne. Sekundární prevence se provádí po vzniku nemoci, ale ještě před tím, než nemoc způsobila poškození.

Kdy začíná program primární prevence ?

V podstatě platí, čím nižší věk žáka, tím je prevence méně specifická a je více orientovaná na obecnou ochranu zdraví. Naopak čím jsou žáci starší, tím je prevence více zaměřena na jednotlivé problematiky, a tím více by měli být děti a dospívající do programu aktivně zapojeni.

10.1 Primární prevence šikanování

Primární prevence šikanování je cílené komplexní působení tak, aby šikana neměla možnost vzniknout.

Vlastní smysl primární prevence šikanování spočívá v tom, že jakékoliv projevy šikanování by neměly být společensky akceptovanou formou chování

Každá škola by měla mít vypracován MINIMÁLNÍ PREVENTIVNÍ PROGRAM (= systematický plán vztahující se na všechny sociálně nežádoucí jevy). Jeho cílem je vytvořit bezpečné, důvěryhodné prostředí mezi žáky i učiteli.

11. (PŘEDSTAVENÍ PROGRAMU PRIMÁRNÍ PREVENCE V PODÁNÍ KŘESŤANSKÉ PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉ PORADNY, (Pernerova 8, Praha 8)

**Projekt primární prevence společensky
nežádoucích jevů**

"POSILOVÁNÍ POZITIVNÍCH ŽIVOTNÍCH HODNOT A POSTOJŮ"

KPPP reaguje svým projektem Posilování pozitivních životních hodnot a postojů na požadavek MŠMT o povinnosti realizace Minimálního preventivního programu ve škole. Tento projekt je nabídkou školám spolupracovat v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů.

Problematika nesnižující se kriminality, šikanování, zneužívání návykových látek a ostatních sociálně negativních jevů je všeobecně známá. Zvláště tíživá je tato situace v Praze. Praxe ukázala, že jednorázové přednášky a besedy jsou málo efektivní, proto KPPP realizuje dlouhodobý vícesložkový projekt již od roku 1997.

Problematika závislostí je v projektu zasazena do širšího kontextu prevence sociálně negativních jevů, které se mohou ve školách vyskytnout, tak jak je v současné době doporučováno např. ve Standardech poskytování primární prevence zneužívání návykových látek.

Celý obsah projektu je orientován pozitivně, tj. posiluje a upevňuje pozitivní hodnoty: zdravé vztahy v kolektivu, zdravé sebevědomí a pozitivní vztah k sobě samému, charakter a zdravý životní styl.

Projekt splňuje kritéria efektivních programů: dlouhodobost, systematicčnost, kontinuální návaznost, mnohočetnost metod včetně vrstevnických programů, pozitivní orientaci aj.

Projekt je postaven na vzájemné spolupráci KPPP - ŠKOLA - LEKTOŘI.

Projekt je financován:

Magistrátem hl.m. Prahy

Městskou částí Praha 8

Cíle projektu jsou:

- upevnit a posílit pozitivní hodnoty a postoje u dětí a mládeže, posílit negativní postoje vůči drogám a závislostem a dalším sociálně negativním jevům
- rozšířit kompetence a schopnosti učitelů v primární prevenci sociálně patologických jevů
- prohloubit spolupráci pedagogů a lektorů v rámci tohoto projektu, a tím zajistit větší efektivitu práce
- posílit a upevnit u rizikových osob sociální kompetence a volní dovednosti
- zvýšit informovanost rodičovské veřejnosti o sociálně negativních jevech, možnostech prevence a příp. možnosti řešení krizových situací

Specifika projektu:

- oslovuje žáky, studenty, pedagogy i rodiče
- usiluje o co největší propojení se školou
- podporuje vzdělávání pedagogů v oblasti PP
- podporuje účast pedagogů při realizaci programu

Cílové skupiny

- žáci 2. stupně základních škol a studenti nižších tříd víceletých gymnázií
- pedagogové

- rodičovská veřejnost
- studenti vysokých a vyšších odborných škol

Ve formě nácviku sociálních dovedností, psychologických her a besed jsou žáci seznámeni s těmito tématy:

- problematika návykových látek (legálních i nelegálních) a metody jejich odmítání
- vztahy a atmosféra v kolektivu, vytváření dovedností v komunikaci
- posilování sebepoznání, sebevýchova
- hodnotová orientace, zdravý životní styl, vytváření zdravých postojů žáků ke společnosti
- upevňování charakteru včetně protirasistických postojů

Do tříd přichází dvojice lektorů během dvou let čtyřikrát na čtyřhodinový (příp. dvouhodinový) blok. Tyto bloky jsou uspořádány podle pravidla:

1. hra, která má uvolnit atmosféru ve třídě a rozrušit běžné koalice žáků;
2. tématická technika k probíranému tématu;
3. reflexe techniky (diskuse o technice, o prožitku vedoucí k uvědomění si
4. problematiky a osobního vztahu žáků / studentů k tématu)
5. povzbuzující hra, která naladí ve třídě příjemnou a uvolněnou atmosféru a podpoří pozitivní smýšlení žáků

Personální zastoupení:

Realizátor projektu:

- PhDr. Ivana Bernardová, psycholog
- Marie Hlaváčková, koordinátor preventivních aktivit,

Vzdělávací akce pro lektory a pedagogy:

- PhDr. Ivana Bernardová,
  - Marie Hlaváčková,
  - Mgr. Irena Mácová,
  - Radka Fraňková, DiS,
  - Mgr. Lucie Čelikovská,
  - Mgr. Stanislava Fuchsová
-
- Zdroj : <http://www.kppp.cz/prevence.html>, staženo 25.4.2010

12. Zásady k sestavení efektivního preventivního programu

Pokud chceme být v programu primární prevence efektivní, musíme mít jasnou představu o cíli. Měli bychom zvolit takové prostředky a postupy, které nás k cíli dovedou.

Prvním krokem je vytyčení cíle, kterého chceme dosáhnout. Tento cíl by měl být co nejkonkrétnější, mít jasné hranice. U příliš všeobecného cíle nelze po aktivitě říci, zda cíle bylo dosaženo. Cíl by měl být jasný, ale ne neměnný. V průběhu programu se může stát, že je třída naladěna jiným směrem nebo se objeví nutnost řešit aktuálnější otázky. V takovéto chvíli je třeba dynamicky pozměnit připravený program, posunout a pozměnit cíl tak, aby více odpovídal aktuálním potřebám, schopnostem a možnostem skupiny.

12. 1 Cíle můžeme rozdělit do několika rovin

A. Cíle v rovině OBSAHU – cílem je otevřít téma a dostatečně se mu věnovat

B. Cíle v rovině FORMY – aktivita musí splňovat určitou charakteristiku : zábavná, uvolňující, tmelící, tématická atd.

C. Cíle v rovině VZTAHŮ – aktivitou chceme ovlivnit vztahy lidí k sobě navzájem, k sobě samému a k určitým věcem.

12. 2 Otázka výběru vhodné aktivity

Při vytváření programu a výběru jednotlivých aktivit je určující :

Zda aktivita odpovídá cílům, které si lektori stanovili

Cílová skupina

Časová dotace

Prostorové podmínky

Propojenost jednotlivých aktivit

Kdo je organizátorem²²

13. Zásady efektivní práce s prožitkovými aktivitami

Práce s prožitkovými aktivitami se opírá o tři hlavní pilíře : instrukce, akce a reflexe. Efektivně využít možnosti, které prožitková aktivita nabízí, vyžaduje :

a. Motivovat a nadchnout pro hru.

b. Aktivita musí být srozumitelně vysvětlena a zadána.

---

²² Posilování pozitivních životních hodnot a postojů, čtyřletý program specifické primární prevence realizovaný Křesťanskou pedagogicko-psychologickou poradnou, manuál pro lektory

- c. V průběhu aktivity pozorovat aktuální dění.
- d. Reflektovat průběh a prožitky v aktivitě.
- e. Shrnutí základních prožitků a poznatků z aktivity a aktivitu ukončit.

ad a) úvodní příběh, dramatický výstup, osobní příklad pedagoga, atraktivní náleznost aktivity, využití hudby, apel na zodpovědnost, motivaci a ctižádost žáků

ad b) instrukce je třeba zadat srozumitelně a stručně, aby žáci správně porozuměli zadání. Po instrukci zadané lektorem je třeba dát žákům prostor na dotazy. Složitější hra si žádá čas na promyšlení strategie. Jednotlivé hry vyžadují různý počet hráčů či skupin, a tak je třeba žáky rozdělit (žáci se mohou rozdělit sami po dohodě, žáky rozdělí lektor nebo jsou zvoleni zástupci třídy, kteří si vyberou spoluhráče)

ad c) po zadání instrukce je čas na samotnou realizaci aktivity : lektor sleduje, co se v průběhu aktivity děje, do průběhu hry se snaží spíše nevstupovat (jen v případě nutné potřeby), pro lektora je důležité si co nejvíce všimnout situací, které souvisejí s cílem aktivity.

ad d) reflexe poskytuje prostor pro : sdílení pocitů a zkušeností, zaměření pozornosti na určité téma či jev, sebereflexi, zaznamenávání zkušeností a dojmů, které by mohly jinak zapadnout, zmapování různosti prožitků, pocitů atd., ukázání na dlouhodobé a stále přítomné problémy a nakonec nalezení vhodných řešení k nápravě chování a jednání, které se ukázalo být nefunkční.

ad e) v závěru by měla být dodržena pravidla : účastníci mají pocit, že řekli vše , co říci chtěli, závěr by měl být reálný, ale pozitivně naladěný, tzn. vyzvednout, to co se povedlo a chyby pojmout jako odrazový můstek k možnému následnému zlepšení.²³

---

²³ Posilování pozitivních životních hodnot a postojů, čtyřletý program specifické primární prevence realizovaný Křesťanskou pedagogicko-psychologickou poradnou, manuál pro lektory

14. Sestavování programu primární prevence

Před samotným sestavováním programu si musíme jasně formulovat, s jakým záměrem do třídy přicházíme. Musíme si položit otázku, co nám má program ukázat, co má pomoci ovlivnit, na koho má být zaměřen a jak vypadá třída, do níž s programem vstupujeme. Je jasné, že pro každý ročník ZŠ bude program vypadat jinak.

14. 1 Program primární prevence v Křesťanské pedagogicko-psychologické poradně je rozdělen do čtyř bloků

1. Blok : Sebepoznání, sebe prezentace, sebezpřijetí + Sociometrický blok
2. Blok : Vztahy v kolektivu, prevence šikanování
3. Blok : Zdravý životní styl, prevence závislostí
4. Blok : Posilování pozitivní hodnotové orientace, prevence rasismu a xenofobie

14.2 Vzhledem k tématu mé Bakalářské práce, bych podrobněji popsala blok 2. – Vztahy v kolektivu, prevence šikany

Tomuto bloku předchází blok 1. + sociometrický dotazník. Na základě sociometrie (neboli hodnocení vztahů ve třídě) je dán jasný cíl, se kterým jdou lektoři do třídy. V sociometrii zjistíme, kdo je „outsiderem“, a kdo naopak „bossem“ třídy.

Program bude více zaměřen na podporu „**outsiderovy**“ pozice ve třídě. Utvoříme kolečko a v diskuzi si budeme klást otázky typu : co můžeme udělat pro toho, kdo se ve třídě necítí dobře nebo : co bych já potřeboval/a, abych se ve třídě cítil/a lépe.

Samotný program 2. bloku trvá čtyři vyučovací hodiny. Záleží na lektorech, jak program časově sestaví. Může se stát, že třeba nedojde na všechny stanovené aktivity, neboť se objeví něco, co žáci mají na srdci a je o tom potřeba diskutovat déle.

14.3 Struktura programu

1. Úvod – seznámení žáků s dnešním tématem, připomenutí minulého setkání + sociometrie
2. Lektori zjišťují aktuální náladu a naladění dětí
3. Na rozpraudění nálady a pohyblivosti se zadává technika zvaná **Rozehríváčka**
4. Výsledky sociometrie (dětí ovšem nedostávají do rukou konkrétní výsledky se jmény, ale celkové hodnocení vztahů ve třídě). Celý vyhodnocený formulář dostávají proškolení pedagogové, kteří v KPPP prošli školením o sociometrii. Nejčastěji to bývá buď metodik prevence nebo přímo třídní učitel třídy.
5. Poté nastává **Diskuze o výsledcích** – jak to vidí žáci a co si o tom myslí.
6. Rozehríváčka
7. **Nosná technika** = technika, která by měla být zaměřená na dané téma , jejím účelem je stmelení kolektivu a vzájemná spolupráce mezi žáky.

8. Rozehřívačka

9. Opět následuje Nosná technika, která by měla být stále zaměřena na společnou spolupráci v třídním kolektivu.

10. K závěru programu se zadává tzv. **Hladivá technika**, ta by měla děti na závěr programu potěšit, zvýšit sebevědomí, a prostřednictvím pozitivní zpětné vazby od spolužáků podpořit vzájemný pocit přátelství. Platí zde pravidlo, že žáci si mají písemně sdělovat pouze pozitivní vzkazy.

Zpětná vazba – je písemné hodnocení žáků celého programu, co se jim líbilo a naopak, co se jim nelíbilo. Zpětná vazba je anonymní, proto se děti nemusejí obávat psát i negativní hodnocení. Tento dotazník především slouží pro lektory a možno i pro hlavního preventistu celého programu.

Vlastní komentář:

Pro program primární prevence existuje mnoho technik, které se dají využít. Záleží na každém zřizovateli programu, které techniky využívá. Nejvíce to bývají techniky, které se postupem let osvědčily (jak u dětí, tak i u lektorů Primární prevence). Samozřejmě také záleží na ochotě dětí spolupracovat a aktivně se zapojovat do programu. Ovšem nastávají situace, kdy se ve třídě objeví jeden či dva až tři žáci, kteří program narušují a záměrně ho bojkotují. Tito žáci mají neuvěřitelný potenciál strhnout k nepozornosti celou třídu. Poté záleží na schopnostech a dovednostech obou lektorů, jak dokáží celou situaci ustát a navrátit jí původní smysl. Mnoho žáků vyrušuje z důvodu nezájmu o program nebo zkouší, co vše lektoři vydrží, a co tolerují. Nejdůležitější pro lektory je, aby si získali důvěru žáků. Poté je spolupráce snazší a efektivnější. Děti se pak stávají otevřenější a více komunikativnější. Důležité také je, aby se nebály či nestyděly mluvit před třídou, tedy před svými spolužáky.

Lektoři se snaží o navození přátelské a uvolňující atmosféry, která by měla pohnout k aktivitě i méně výřečné či stydlivé žáky. Z vlastní zkušenosti musím říci, že se to opravdu velmi často podaří a je to poté i znát na celkovém naladění celé třídy.

Jako další ukázkou preventivního programu, týkající se šikany, jsem zařadila metodickou přípravu preventivně vzdělávací činnosti, realizovanou Městskou policií hl.m.Prahy.

15. Prevence šikany (program MP hl.m.Prahy)

Metodická příprava preventivně vzdělávací činnosti

Městská policie hl.m.Prahy

Útvar situační prevence

Dolnoměcholupská 58

Praha 10

Téma: Šikana

Cíl: Umět rozpoznat a definovat pojem šikany

Získané znalosti: Seznámit žáky s fenoménem šikany, co je šikanou
Vysvětlit pojmy „oběť“, „agresor“, „davový fenomén“, „osobní důstojnost“

Získané dovednosti: Schopnost rozeznat šikanu
Vytvoření hodnotového žebříčku
Uvědomění si práva na osobní důstojnost
u každého bez výjimky
Vcítění se do problémů druhých
Právní minimum- šikana naplňuje skutkové
podstaty mnoha trestných činů

Získané postoje: Zodpovědnost za své činy
Úcta k druhým a k osobní důstojnosti

Doba trvání: 45 minut

Pomůcky: Text lekce
Informace předních odborníků, tisku a televize
z oblasti šikany
Vlastní zkušenosti

Metody: motivační rozhovor
výklad lektora
otázky z problematiky
četba textu – rozbor textu
definice pojmů

Postup hodiny.

Motivační rozhovor – 5 minut

1. Znáte pojem „šikana“?
2. Znáte pojem „osobní důstojnost“?/ Listina základních práv a svobod /
3. Co je důvodem šikany, proč se to děje?(nuda, „blýsknout se před kolektivem“, vzpóra proti „všemu zavedenému“)
4. Navrhněte řešení problému (více volnočasových aktivit, větší všímavost ke svému okolí, více se „vcítit do druhého“, upozorňovat na problémy apod.)

**Výklad lektora – 15 – 20 minut /dle výsledku motivačního rozhovoru/
před samotným výkladem probrat základy z Listiny základních práv a svobod**

- vyhodnocení motivačního rozhovoru /úroveň znalostí – dle toho zaměřit výklad - obecná čísla 20%/300 000/, 60% škola – 40% mimo školu
- vysvětlit pojem osobní důstojnost/ nikdo nemá právo jakýmkoliv způsobem útočit na lidskou důstojnost, zde se zmínit o psychických – mnohdy nenapravitelných - traumatech/
- šikana /vysvětlit pojem, dále se zmínit o fyzické i psych. formě, zde se zmínit i o faktu, že nelze jednoznačně určit co je šikana – záleží na psych. stavu, jak to prožívá/
- podtexty šikany /např. ekonomický , sexuální, rasový apod/
- kdo může být obětí/ prakticky každý – zejména kdo se vymyká běžnému průměru
- pojem agresor – typy agresorů
- „mlčící většina“
- šikana má mnohdy znaky organizované TČ – naplňuje skutkové podstaty mnoha TČ / např. - §234 loupež, §221 – ublížení na zdraví §236 – omezování osobní svobody aj./ o šikaně lze hovořit i v souvislosti s extremismem a rasismem
- apel na všímavost k okolí a nutnost oznámit okolnosti svědčící o šikaně již v zárodku /tím pomůžete oběti i agresorovi – ten již nebude zdokonalovat své „choutky“
- vysvětlit pojmy: empatie, tolerance, kompromis
- **závěrem výkladu naznačit dětem, že hrdinstvím je se postavit na stranu obětí/ osobní důstojnost – hodnota obsažená v listině základních práv a svobod – společně s ústavou nejvyšší zákon/**

3. Otázky z problematiky – 5 minut

- Uveď příklad na fyzickou šikanu / cílenost, opakovaně/
- Uveď příklad na psychickou šikanu / dtto/

- Co uděláš, když se staneš obětí šikany ?
- Co uděláš, když se staneš svědkem šikany ?
- Pomůžeš agresorovi, když ho označíš a jak ?

4.Text – četba – rozbor 15 minut

MIRKŮV NERADOSTNÝ PŘÍBĚH

Mírek byl hezký, plavovlasý chlapec, malé postavy s vynikajícím prospěchem. Byl slušný ke svému okolí. Chodil do 7.B. Vše bylo v pořádku, tu a tam od spolužáků zazněla uštěpačná poznámka na jeho studijní výsledky. Nejednalo se však o nic soustavného. Mirkovi tyto poznámky nevadily a na spolužáky se nezlobil.

Avšak v polovině školního roku přišel do třídy nový žák – Milan. Zpočátku se nic nedělo. Postupně však Milan získal kamarády – a to zejména ty, kteří již před jeho příchodem Mirka častovali uštěpačnými poznámkami o studiu. Milan postupně začínal na Mirka posměšně pokřikovat a zesměšňovat jeho studijní výsledky. Toto se postupně stávalo každodenním pravidlem.

Jednoho dne vzal Milan Mirkovi svačinu. Postupně od něj vyžadoval lepší a výživnější svačiny. Milanovi kamarádi se předháněli v nápadech, co má Mírek druhý den donést za svačinu.

Nikdo ze třídy toto nepovažoval za žádný signál o začínajícím psychickém utrpení Mirka. Ten se bál a nic neoznamoval. Spolužáci jednání Milana a jeho kamarádů tolerovali !

Milan viděl, že mu vše prochází a přitvrdil. Už mu nestačily svačiny – při odchodu z tělocvičny do Mirka ze zadu narazil se slovy : „ Jé, já jsem ho přehlídl – prcka “.

Totéž začali dělat i Milanovi kamarádi. A Milan nadále zvyšoval agresivitu, protože nikomu ze třídy toto jednání nepřipadalo nenormální.

A Mirek trpěl a .... , nikdo mimo třídu o ničem nevěděl. A pak přišlo to co se dalo čekat. Jednoho dne přišel Milan našťvaný do školy. A rovnou za Mirkem – rozkázal mu : „ Líbej mi boty prcku “! Mirek nechtěl, a tak ho Milan srazil k zemi a donutil jej líbat boty. To rozparádilo kamarády Milana natolik, že to samé vyžadovali po Mirkovi také. Všichni ho mlátili a ponižovali. Ve vybičované atmosféře ho drželi na zemi a píchali tužkami a špendlíkem do zad. Vyhrocená davová atmosféra učinila z Milanových kamarádů také agresory jeho typu, přestože za normálních okolností, nebýt Milana, by se jimi nestali.

Při bití utrpěl Mirek středně těžký otřes mozku a zlomeninu žebra. Celkem dva měsíce nemoci vyneslo Mirkovi otřesné jednání spolužáků. Jejich jednáním byla naplněna skutková podstata TČ / trestného činu / ublížení na zdraví podle § 221 TZ / trestního zákona /. Nejhorší je však doživotní psychické trauma u Mirka.

- rozbor textu / ignorace třídy signálů, svědčících o šikaně, neoznámení již v počátku, ale i později, nedostatek citu, davový fenomén/
- a jak je to u Vás
- jaký jste kolektiv
- je potřeba se učit kompromisům, protože život je o kompromisech

5. Definice pojmů – 5 minut

/ žáci samostatně/

- objasni pojem šikana
- objasni pojem oběť
- co je to agresor
- vysvětli rozdíl mezi šikanou psychickou a fyzickou
- pokus se objasnit co je osobní důstojnost

/ zde je nutné pochopit, že není lidskou vlastností, ale je dána zákonem/

Závěrečný test - /zpětná vazba/

Jako poslední část mé Bakalářské práce jsem zvolila kazuistiku dívky, která si prošla školní šikanou.

16. Kazuistika

Všechna jména a data byla pozměněna

Adélu, říkejme jí tak, jsem si vybrala z důvodu její otevřenosti vyprávět svůj příběh. S Adélou jsem se seznámila úplnou náhodou, je to sestřenice mé dobré kamarádky. Když jsem se před ní zmínila, že působím jako lektorka primární prevence na ZŠ, začala mi vyprávět své trápení, kterým procházela minulý školní rok 2007/2008.

Adéla XY, narozena 20.2. 1995 v Benešově, v současné době žákyní 7. třídy ZŠ. Adéla žije se svými rodiči, matkou Janou XY, narozenou 1.10. 1975 v Praze, pracující jako hlavní účetní a otcem Pavlem XY, narozeným 24.6. 1972 v Benešově, v současné době zaměstnán u soukromé transportní společnosti jako řidič kamionu. Dívka je jedináček, ovšem s velkou touhou po sourozenci.

Adéla žije společně se svými rodiči na malém městě ve Středočeském kraji. Obývají třípokoje byt, který mají v osobním vlastnictví. Nedaleko místa bydliště bydlí babička z otcovy strany, se kterou má Adélka velmi blízký a přátelský vztah.

Dívčiny problémy ve škole se spolužáky a spolužačkami začaly zcela nevině. Když Adéla nastoupila do sedmé třídy, začala si všimnout, že její spolužačky začínají mít jiné zájmy než ona. Začaly se malovat, vyzývavě se oblékat a zdůrazňovat své „křivky“. Jelikož Adéla bylo v tomto směru trochu pozadu, neubránila se pošklebkům a pomluvám svých spolužaček a později i spolužáků. V té chvíli již na nápravu bylo pozdě. Posměšky a urážky byly již rozjeté a v celé třídě nebyl nikdo, kdo by se jí zastal. Ani

nejlepší kamarádka, se kterou vyrůstala od dětství. Dalo by se říci, že pár prvních dívek strhlo velkou lavinu, které se už nedalo uniknout. Později se začaly objevovat i fyzické projevy. Nijak kruté nebo bolestivé, ale nepříjemné.

Samozřejmě se u Adély začaly objevovat projevy velkého stresu a nátlaku ze stravy třídy . Jako první se objevil vzdor jít do školy, dále psychosomatické problémy a nakonec i zhoršený studijní prospěch. Adéla samozřejmě doma nic neřekla, a tak si matka myslela, že dcera se dostává do puberty, a to vše jsou ukazatele její hormonální nevyrovnanosti. Ale matka nebyla jediná, která o ničem netušila, škola na tom byla podobně. Jelikož Adéle nebylo nijak viditelně fyzicky ubližováno, nebylo nic k řešení. Ovšem postupem času si paní učitelky začaly všimnout, že je Adéla skoro celým kolektivem odstrkována, a když zaznělo její jméno, třída to nenechala bez připomínek. Ale stále nedocházelo k žádnému řešení.

Když jsem se o tom s Adélou bavila, bylo na ni znát, že ji to ještě stále mrzí, ale už to bere jako minulost, která se nedá vzít zpátky.

Až jednoho dne se dívka svěřila své babičce, jaké má ve škole trápení se svými spolužáky. Babička ji nejdříve utěšovala a říkala, že vše postupem času odezní, a že v budoucnosti bude ještě ráda na základní školu vzpomínat. Že si uchová pouze to hezké a vše zlé z hlavy vytěsní.

Adéla stále nechápala, proč se k ní takto spolužáci zachovali, a tak se zkusila zeptat jedné ze spolužaček. Spolužačka jí odpověděla, že se divně obléká, chová, že je šprt a ještě nemá ani žádného kluka, no prostě není „IN“. Jejich rozhovor prý zaslechl i spolužák, který se k tomu vyjádřil, „staré panny neletí“. Adéla stále nemohla pochopit, že důvod jejich nesnášenlivosti je tak hloupý a primitivní. Myslela si, že to časem vyprší a bude to jako dřív. Ovšem , nedošlo k tomu. Proto se svěřila třídní učitelce, že jí třída odmítá a uvedla i důvod. Paní učitelka začala situaci okamžitě řešit, ale postupem času se ukázalo , že to nebyl moc dobrý nápad. Došlo k diskusi celé třídy, žáci slíbili, že své chování napraví, ale opak se stal pravdou. Nakonec „poškozená“ Adéla z celé diskuze vyšla jako „bonzák“ a tudíž se žádné vztahy nezlepšily, ale naopak zhoršily. V tu chvíli už bylo jedno, jestli není „in“, ale už se stala žalovníčkem a bonzákem, což ignoraci a nadávky ještě zhoršilo.

Adélce zbylo poslední řešení, svěřila se mamince a tatínkovi. Rodiče tomu nechtěli vůbec věřit a stále jí říkali, že si to moc osobně bere, že teď prochází komplikovaným obdobím dospívání. Když Adéla k rodičům chodila častěji a častěji, maminka se rozhodla navštívit školu a promluvit si s třídní učitelkou. Ta rodičům oznámila, že o té záležitosti ví, že již byla řešena. Na což maminka reagovala, že vyřešeného není nic, naopak situace je vážnější. Proto k celému rozhovoru byla pozvána také ředitelka školy, která nabídla řešení, Adéle byla nabídnuta sezení u školního psychologa. Rodiče souhlasili. Ovšem problém nebyl úplně zcela u Adély, ale u celého třídního kolektivu. S tím ovšem nebylo nic uděláno.

Po několika sezení u školního psychologa se Adéla sice cítila lépe a silněji, ale vše odpadlo při vstupu do třídy. I když učitelé o problému věděli, nedalo se s ním podle nich nic udělat. Proto se rodiče nezletilé Adély XY rozhodli o ukončení docházky na této ZŠ. Adélka souhlasila. Společně s rodiči to viděli jako nejrozumnější řešení celé situace. Celé Adělčino trápení trvalo skoro celou sedmou třídu.

V současné době Adéla navštěvuje osmou třídu nové základní školy, kde je moc spokojená. Jak se spolužáky, tak i s novými kantory vychází bez problémů a pochvaluje si vzdělávací úroveň školy. Nová škola i více vyhovuje rodičům, kteří prý tvrdí, že zde alespoň vědí, jak se zachovat v nějaké krizové situaci. Adéla si zde našla i svou novou nejlepší kamarádku, se kterou tráví spoustu volného času. Rozumí si a jsou k sobě zcela otevřené.

A když jsem se ptala, jak se cítí skoro po roce ukončení jejího trápení, odpověděla, že už na to nemyslí a do budoucna si vezme k srdci slova své babičky : „Na zlé věci člověk zapomene, ty hezké si uchová napořád“.

Do budoucna bych Adéle přála, aby v životě zažívala jen ty hezké zážitky ,a aby měla štěstí i při výběru lidí, kteří se v jejím životě budou kolem ní pohybovat.

Takovýchto případu, který jsem právě uvedla je samozřejmě mnoho. Ale ne všechny končí s dobrým koncem. Častokrát se můžeme setkat i

s pasivitou školy, která o šikaně nechce nic slyšet. Ale popíráním tohoto činu šikaně nezabráníme, můžeme ji naopak prohloubit. Agresoři mají často pocit, že když je aktivita školy pasivní, o ničem se vlastně neví, a proto v šikaně mohou pokračovat dále a možná i drsněji.

I já osobně, z pozice lektora primární prevence, jsem se setkala s psychickým šikanováním žákyně. Šlo o podobný konflikt ve třídě, jen to bylo o to horší, že primární příčina byla vztah tří děvčat & jeden chlapec. A jak se říká : „ V lásce a ve válce je dovoleno všechno“.

Závěr

Tato práce vznikla z důvodu potřeby reagovat na stále se objevující a prohlubující se jev – šikanování na školách. Šikana se samozřejmě objevuje i na jiných místech, než jsou školy a jiná škol.zařízení. Jak už jsem se zmínila ve své práci, v minulosti jsem působila v preventivním programu jako lektorka primární prevence, proto téma šikana- šikanování jsem zúžila na prostředí škol (resp. Základních škol).

Jsem si vědoma, že problematika šikany je obsáhlá a nelze ji v této práci úplně dopodrobna zpracovat. I přesto se domnívám se, že cíl kladen na teoretickou část byl splněn- dokázal nabídnout dostatečné množství charakteristik a definic, které jsou pro pochopení a další práci s textem velmi důležité. Snažila jsem se o jakési porovnání jevu více autory (PaedDr. Kolář se zabývá spíše vlastními výzkumy a odvolává se na svou dlouholetou praxi ve školství, PhDr. Říčan je spíše teoretik, který vychází ze spolupráce s mnoha dalšími autory, zabývající se touto problematikou). Oba patří mezi naše přední autory, které se problematikou šikany zabývají již mnoho let.

Dále se domnívám, že i cíl praktické části byl splněn. Praktická část je zaměřena na představení programu primární prevence, a to hlavně v podání Křesťanské pedagogicko-psychologické poradny. Pro srovnání jsem uvedla i program realizovaný Městskou policií hl.m. Prahy. Z této části práce vyplývá, že je opravdu důležité znát prostředí, tzn. porozumět vztahům v jednotlivých třídních kolektivech. To je základním předpokladem efektivního preventivního působení v oblasti prevence šikanování.

O šikaně již bylo napsáno mnoho článků, odborných publikací, ale stále se dozvídáme další a hrůznější dopady tohoto jevu, nejen na děti, ale i na dospělé. Proto existují preventivní programy, které by měly šikaně zamezit a napomoci k vytvoření pozitivního přátelského prostředí.

Uvědomuji si, že má práce není zcela vyčerpávající a některé kapitoly, především v praktické části, by bylo ještě vhodné doplnit. O programu primární prevence je mnoho, co psát, ale já osobně tuto práci pojala tímto způsobem.

Seznam použité literatury:

- Antier, E. Agresivita dětí. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2
- Bendl, S. Prevence a řešení šikany ve škole. 1.vyd. Praha: ISV, 2003.
ISBN 80-86642- 08- 9
- Čírtková, L., Vitoušová, P. a kolektiv. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. 1.vyd. Praha: GRADA Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2
- Kalous, Z., Obst, O. a kolektiv. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002.
ISBN 80-7178-253-X
- Kolář, M. Bolest šikanování. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X
- Kolář, M. Skrytý svět šikanování ve školách. 1.vyd. Praha: Portál, 1997.
ISBN 80-7178-123-1
- Matoušek, O. Sociální práce v praxi. 1.vyd. Praha: Portál, 2005.
ISBN 80-7367-002-X
- Nešpor, K., Csémy, L., Pernicová, H. Zásady efektivní primární prevence. Praha: Sportpropag, a.s., 1999.
- Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. 1.vyd. Praha: Portál, 1995.
ISBN 80-7178-049-9
- Skalková, J. Obecná didaktika. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7
- Vágnerová, M. Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 1999.
- Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.vyd. Praha: Portál, 2004.
ISBN 978-80-7367-414-4

- Prevence šikanování ve školách, Sborník příspěvků. Praha: IPPP ČR, 1998.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č.j. 24 246/2008-6)

Příručka pro lektory primární prevence:

- Posilování pozitivních životních hodnot a postojů. Čtyřletý program specifické primární prevence realizovaný KPPP

Webové stránky :

- <http://www.kppp.cz/prevence.html>, staženo 25.4.2010

